

10. Polozhennia pro systemu bezperervnogo profesiinoho rozvytku medychnykh ta farmatsevychnykh pratsivnykiv. (2021, July 14) [Regulations on the system of continuous professional development of medical and pharmaceutical workers]. postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 725. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2021> [in Ukrainian].

11. Litsenziini umovy provadzhennia hospodarskoi diialnosti z medychnoi praktyky. (2016, March 2). [Licensing conditions for carrying out business activities from medical practice]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 285. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF> [in Ukrainian].

12. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy. (1971, December 10). [Code of Labor Laws of Ukraine]. No322-UIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].

13. Perelik vyrobnytstv, tsekhiv, profesii i posad iz shkidlyvymy umovamy pratsi, robota v yakykh daie pravo na skorochenu tryvalist robochoho tyzhnia (2001, February 21). [List of industries, shops, professions and positions with harmful working conditions, work in which gives the right to a reduced working week]. postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 163. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-2001Text> [in Ukrainian].

14. Spysky vyrobnytstv, robit, tsekhiv, profesii i posad, zainiatist pratsivnykiv v yakykh daie pravo na shchorichni dodatkovi vidпустky za robotu iz shkidlyvymy i vazhkymy umovamy pratsi ta za osoblyvyi kharakter pratsi (1997, November 17). [Lists of industries, works, workshops, professions and positions, employment of employees in which gives the right to annual additional vacations for work with harmful and difficult working conditions and for the special nature of work]. postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1290. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1290-97-Text> [in Ukrainian].

15. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. (2001, April 5). [Criminal codex of Ukraine]. Zakon Ukrainy № 2341-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 18.04.2022

УДК 347.73

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-217-221

Лутак Олексій Миколайович,

ТОВ «Рекітт Бенкізер Україна», начальник юридичного відділу

e-mail: [Alekssee.lutak@gmail.com](mailto:Aleksee.lutak@gmail.com)

<https://orcid.org/0000-0003-0937-5223>

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Рішення про введення воєнного стану стає своєрідним ричагом до змін в державному регулюванні фінансово-економічних процесів. Введення воєнного стану для економіки означає додаткову концентрацію всіх існуючих у країні фінансових та нефінансових ресурсів на програмах фінансово-економічного захисту країни. І абсолютно логічно очікувати на перегляд державного бюджету, скорочення всіх програм, спрямованих на необоронні цілі – медицину, освіту, збільшення пенсій, мінімальних зарплат тощо.

Відзначено, що сьогодні вітчизняна економіка дедалі очевидніше стає одним з пріоритетних фронтів, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність нашої держави успішно відбудуватись після їх закінчення, запорукою успіху стає значною мірою спроможність управлінців різних рівнів сформувати дієві та ефективні стратегічні плани та забезпечити ефективність їх практичної реалізації, включаючи своєчасне виконання окреслених прикладних завдань та управління фінансово-економічними процесами. Але без адекватних дій з боку влади, що полягатимуть у впровадженні відповідних інструментів економічної політики, значний потенціал повоєнного відродження може бути нівельованим.

Враховуючи зазначене, ми можемо спостерігати, що уряд вже в екстреному порядку запровадив низку важливих регуляторних новацій, покликаних зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва. До того ж, відбулась певна лібералізація законодавства. Окреслені заходи з лібералізації економіки свідчать, що в уряді чітко усвідомлюють прямий взаємозв'язок, який існує між ступенем економічної свободи і темпами економічного розвитку.

Більше того, слід відзначити і навіть наголосити на тому, що започатковані зміни повинні не лише продовжуватися, але і посилюватися на повоєнному етапі. Тому, вже сьогодні варто формувати стратегію повоєнного економічного розвитку України, орієнтовану на її максимальну дерегуляцію та демонополізацію. Слід зберегти та розвинути започаткований курс на мінімізацію регуляторного впливу владних інституцій на операційне функціонування економіки.

Ключові слова: фінанси, економічна безпека, воєнний стан, фінансово-економічні заходи, фінансово-економічні процеси.

Lutak O. THE FINANCIAL AND ECONOMIC PROCESSES IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

The decision to introduce martial law becomes a kind of lever for changes in the state regulation of financial and economic processes. The introduction of martial law for the economy means an additional concentration of all existing financial and non-financial resources in the country on programs of financial and economic protection of the country. And it is absolutely logical to expect a review of the state budget, reduction of all programs aimed at non-defense purposes - medicine, education, increase of pensions, minimum wages, etc.

It was noted that today the domestic economy is increasingly becoming one of the priority fronts, which will determine both the further course of military operations and the ability of our country to successfully rebuild after their end, the key to success is to a large extent the ability of managers at various levels to form effective and efficient strategic plans and ensure the effectiveness of their practical implementation, including the timely implementation of outlined applied tasks and management of financial and economic processes. But without adequate actions on the part of the authorities, which will consist in the implementation of appropriate instruments of economic policy, the significant potential of the post-war revival may be leveled.

Considering the above, we can observe that the government has already urgently introduced a number of important regulatory innovations designed to reduce the fiscal burden on business and stimulate the development of small entrepreneurship. In addition, a certain liberalization of the legislation took place. The outlined measures for economic liberalization show that the government is clearly aware of the direct relationship that exists between the degree of economic freedom and the pace of economic development.

Moreover, it should be noted and even emphasized that the initiated changes should not only continue, but also intensify in the post-war period. Therefore, it is already necessary to form a strategy for the post-war economic development of Ukraine, focused on its maximum deregulation and demonopolization. It is necessary to maintain and develop the initiated course to minimize the regulatory influence of power institutions on the operational functioning of the economy.

Key words: finance, economic security, martial law, financial and economic measures, financial and economic processes.

Постановка проблеми. Сьогодні військові дії на території України та введення воєнного стану, зокрема, завдали потужного удару по всіх ланках економічної системи нашої держави. А, оскільки, фінансово-економічно процеси в країні виступають ключовим елементом, без якого навіть наявність сучасного озброєння та вмотивованої армії може стати безсенсовою, то питання аналізу сучасного стану фінансово-економічних процесів та впливу введення воєнного стану на них і подальших дій щодо розробки дієвих методів, які забезпечать підтримку та поліпшення економічної ситуації в країні є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання фінансової системи України були предметом дослідження Ю.І. Бурлаченко, І.Б. Заверухи, К.О. Єрмолюк, С.Б. Кабаці, В.В. Козюк, Д.Г. Лук'яненко, Л.Л. Маханець, Б.М. Мізюк, С.С. Мелікяна, О.П. Орлюк, В.Л. Терещенко, В.А. Федорова, В.О. Шевчука та ін.

Мета статті – дослідження сутності основних складових фінансово-економічних процесів, як умови забезпечення функціонування національної економіки в обставинах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Зауважимо, що введення воєнного стану пов'язане з проведенням низки правових процедур, передбачених вітчизняним законодавством. Запровадження воєнного стану здійснюється вищими органами влади держави. Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентів України подає Рада національної безпеки і оборони України.

На разі, воєнний стан вже створив нову економічну реальність, яка змінила деякі правила та підходи до ведення бізнесу, регулювання та фінансування як в нашій державі, так і в усьому світі. Сьогодні, війну в Україні економісти світу називають асиметричним шоком, адже раптова зміна економічних умов впливає на одні країни ЄС більше, ніж на інші.

Тож, в дослідженні розглянемо наявні дані про економіку України та основні напрямки економічної політики, включаючи боротьбу з кризою та підтримку економічної стійкості. Також, звернемо увагу, які саме засоби для економічного виживання має Україна і які інструменти застосовуються для захисту ділової активності та збереження найважливіших державних функцій, щоб захистити вразливі групи громадян і відбудувати країну.

Для початку, варто зазначити, що функціонування економічного, фінансового та правового механізмів можливо розглядати як окремі, але взаємодіючі системи, які забезпечують реалізацію державної політики, враховуючи відповідні зовнішні та внутрішні фактори, використовуючи ефективні методи та інструменти. При цьому, необхідно підкреслити, що державне регулювання фінансово-економічних процесів представляє собою цілеспрямований вплив держави на функціонування суб'єктів мікро-, мезо- та макроекономічного середовища. І саме ефективність та результативність регулювання на

макроекономічному рівні напряму залежить від дієвості механізму регулювання фінансово-економічних процесів, враховуючи його сегменти та відповідні фактори впливу [2].

Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Національний банк України та інші урядові органи влади від початку введення воєнного стану активно вживають заходи для адаптації економіки до умов воєнного стану. Так відбуваються зміни у промисловості, сільському господарстві, податковій і соціальній сферах, а також на валютному та фінансовому ринках.

Для захисту економіки від негативних наслідків Національний банк України ухвалив Постанову від 24 лютого 2022 р. № 18 про те, як працюватимуть українські банки у зв'язку із запровадженням воєнного стану по всій країні. Зокрема, до загальних мір щодо роботи банківського сектору віднесено: банки продовжують свою діяльність з обмеженнями; банки забезпечують безперервний доступ до сейфових осередків; гарантується, що безготівкові платежі проходять без обмежень; поповнення готівкою у банкоматах здійснюється без обмежень; НБУ надає необмежену грошову підтримку; НБУ надає банкам необмежені незабезпечені кредити рефінансування зі строком погашення до одного року та опціоном на продовження кредиту ще на рік, щоб банки могли підтримувати свою ліквідність; платежі уряду України та від нього здійснюються без обмежень відповідно до законодавства, яке регулює цей особливий період.

До того ж, НБУ терміново перерахував частину свого розподіленого прибутку у розмірі майже 19 млрд грн до Державного бюджету України для забезпечення фінансування, необхідного для підтримки функціонування держави в умовах воєнного стану. А міжнародні організації та країни-партнери, у свою чергу, зобов'язалися виділити великі обсяги фінансування для зміцнення обороноздатності України, підтримки її економіки та вирішення гуманітарних питань. За оцінками експертів, загальна оголошена міжнародна фінансова, технічна та гуманітарна допомога вже на початок березня становила понад 15 мільярдів доларів США.

Ще одним, не менш значимим кроком та досить лояльним, стало врегулювання Нацбанком діяльності учасників ринку, а саме Постановою №39 від 6 березня 2022 року було відмінено застосування заходів впливу за певні порушення:

- до учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації не застосовуватимуться заходи впливу за порушення: 1) строків подання звітності, установлених Правилами складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку, затвердженими постановою Правління НБУ від 25 листопада 2021 року № 123; 2) строків подання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності за 2021 рік, проміжної фінансової звітності та проміжної консолідованої фінансової звітності за 2022 рік, складених на основі таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами в єдиному електронному форматі, до центру збору фінансової звітності, операційне управління яким здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; 3) вимог щодо наявності власного капіталу; 4) вимог щодо подання документів та надання інформації регулятору, передбачених низкою нормативно-правових актів Національного банку, зокрема Положенням про ліцензування та реєстрацію;

- до страховиків не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика;

- до фінансових компаній-гарантів не застосовуватимуться заходи впливу за порушення обов'язкових фінансових нормативів та вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами;

- до небанківських фінансових груп, відповідальної особи, інших учасників небанківської фінансової групи не застосовуватимуться заходи впливу за порушення вимог щодо достатності регулятивного капіталу, складання та подання консолідованої та субконсолідованої звітності та інформації.

Розглянемо, вплив введення воєнного стану на фінансовий ринок більш детально. Так, послабилися вимоги до достатності капіталу банків на час війни та з'явилася низка послаблень щодо фінансового моніторингу. Дані зміни були законодавчо закріплені в таких нормативно-правових документах:

1. Постанова Національного банку України від 27 лютого 2022 р. № 25 «Про заходи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в зв'язку із введенням воєнного стану»;

2. Постанова Національного банку України від 11 березня 2022 р. № 47 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 27 лютого 2022 року № 25 та виконання окремих вимог законодавства з питань фінансового моніторингу у зв'язку з введенням воєнного стану» [3].

Також, клієнти банків отримали пільги. Зокрема, усувається відповідальність за несвоєчасну сплату за споживчими кредитами. Після війни ще місяць забороняється стягувати майно за іпотекою та виселення мешканців.

Вартим уваги, є випуск військових ОВДП, розпочатий Міністерством фінансів, кошти від яких будуть використані на забезпечення потреб Збройних сил України та безперервне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану.

Основні умови військових ОВДП наступні: номінальна вартість однієї облигації – 1 тис. гривень; строк обігу – 1 рік; ставка доходності буде визначена на аукціоні [4].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) рішенням №162 від 13 березня 2022 року надала можливість у період воєнного стану проводити операції, пов'язані із заставою в банках за всіма облигаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) та отриманням кредиту. Зокрема, юридичним та фізичним особам-нерезидентам дозволили відкривати рахунки та підписувати договори з військовими облигаціями за спрощеною процедурою. Відповідно до рішення, для фізичних осіб-нерезидентів достатньо паспортних даних, для юридичних осіб – коду/номера з торгового, банківського або судового реєстру та реєстраційного посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи [5].

Заслугує розгляду також і податковий сектор. Не зважаючи на введення воєнного стану багато українських компаній продовжували сплачувати податки до державного бюджету, а деякі навіть сплачували податки авансом. Як повідомляє Мінфін України, за даними Державної казначейської служби, до загального фонду державного бюджету з початку лютого 2022 року надійшло 97,4 млрд грн. Місячний розпис виконано на 123,7% [6].

При цьому, Верховною Радою було ухвалено законопроекти щодо особливостей оподаткування й подання звітності у період дії воєнного стану.

Так, основними змінами внесеними цими законопроектами, які стосувалися фінансово-економічних процесів були такі: 1) ФОП I-II груп було надано право сплачувати єдиний податок на добровільній основі; 2) ФОП I-II групи повністю звільняються від ЄСВ; 3) ФОП III групи звільняються від сплати ЄСВ за найманих працівників, яких призвали до лав ЗСУ, інших захисних формувань, зокрема територіальної оборони; 4) надано можливість великому бізнесу скористатися спрощеною системою оподаткування та сплачувати єдиний податок. Для цього ліміт річного доходу підвищать з 10 млн грн до 10 млрд грн, а обмеження щодо кількості працівників буде знято. Податок становитиме 2% від обігу незалежно від виду діяльності (крім підакцизних товарів та грального бізнесу); 5) благодійна допомога, надана учасникам бойових дій та особам, які живуть на території бойових дій, не оподатковується ПДФО. Також не оподатковується ПДФО вся нецільова благодійна допомога особам, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ; 6) неприбуткові організації отримують податкову знижку 16% (замість 4% зараз) на пожертви; 7) за порушення закону про РРО не будуть штрафувати до завершення воєнного стану; 8) підприємства з обігом до 10 млрд гривень зможуть перейти на сплату єдиного податку. Ліквідовано всі інші обмеження за кількістю робітників та по видах діяльності (окрім підакцизних товарів та грального бізнесу); 9) замість ПДВ та податку на прибуток підприємці платитимуть лише 2% від обороту. Не буде сплачуватись ПДВ за товари, які були знищені під час війни, а також передані на потреби оборони; 10) скасовано акциз на пальне, а ставка ПДВ по цих позиціях буде зменшена з 20% до 7% [7].

Висновки. Отже, рішення про введення воєнного стану не повинно призвести до різких змін в економіці країни. Однак воно може надати імпульси для подальших деформацій різних сфер суспільства. Наприклад, для інфляційних і девальваційних процесів, для зростання банківських процентних ставок, тощо. Тому, це стає своєрідним підґрунтям до змін в державному регулюванні фінансово-економічних процесів. Так, якщо говорити за стан економіки України сьогодні, то в цілому державі вдалося зберегти фінансову стабільність - ціною досить жорстких обмежень. Проте, введення воєнного стану означає додаткову концентрацію всіх існуючих у країні фінансових та нефінансових ресурсів на програмах захисту країни. І абсолютно логічно очікувати на перегляд державного бюджету, скорочення всіх програм, спрямованих на необоронні цілі – медицину, освіту, збільшення пенсій, мінімальних зарплат тощо.

Оскільки, сьогодні вітчизняна економіка дедалі очевидніше стає одним з пріоритетних фронтів, який визначатиме як подальший перебіг військових дій, так і спроможність нашої держави успішно відбудуватись після їх закінчення, запорукою успіху стає значною мірою спроможність управлінців різних рівнів сформувати дієві та ефективні стратегічні плани та забезпечити ефективність їх практичної реалізації, включаючи своєчасне виконання окреслених прикладних завдань та управління фінансово-економічними процесами. Але без адекватних дій з боку влади, що полягатимуть у впровадженні відповідних інструментів економічної політики, значний потенціал повоєнного відродження може бути нівельованим.

Враховуючи зазначене, ми можемо спостерігати, що уряд вже в екстреному порядку запровадив низку важливих регуляторних новацій, покликаних зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва. До того ж, відбулась певна лібералізація законодавства. Окреслені заходи з лібералізації економіки свідчать, що в уряді чітко усвідомлюють прямий взаємозв'язок, який існує між ступенем економічної свободи і темпами економічного розвитку.

Більше того, слід відзначити і навіть наголосити на тому, що започатковані зміни повинні не лише продовжуватись, але і посилюватись на повоєнному етапі. Тому, вже сьогодні варто формувати стратегію повоєнного економічного розвитку України, орієнтовану на її максимальну дерегуляцію та демонополізацію. Слід зберегти та розвинути започаткований курс на мінімізацію регуляторного впливу владних інституцій на операційне функціонування економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Сафонов Ю. М., Григор'єв Г. С. Механізм державного регулювання фінансово-економічних процесів. Ефективна економіка. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/11.pdf
3. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 27 лютого 2022 року № 25 та виконання окремих вимог законодавства з питань фінансового моніторингу у зв'язку з введенням воєнного стану»: Постанова Національного банку України від 11 березня 2022 р. № 47. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_11032022_47
4. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади // Мінфін: Україна випускає військові облигації від 28 лютого 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-ukrayina-vipuskaye-vijskovi-obligaciyi>
5. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку №162 від 13 березня 2022 року. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/rishennia_162_19_zastava_ovhz_ta_obslohovuvannia_akyviv_isi_13_03.pdf
6. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади // Мінфін: Незважаючи на військовий стан, з початку лютого 2022 року до держбюджету надійшло 97,4 млрд грн або 123,7%. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_nezvazhaiuchi_na_viiskovii_stan_z_pochatku_liutogo_2022_roku_do_derzhbiu_dzhetu_nadiishlo_974_mlrd_grn_abo_1237-3333
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану»: Закон України від 15 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

REFERENCES:

1. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu vid 12.05.2015 № 389-VIII [On the legal regime of martial law] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
2. Safonov, Yu. M., & Hryhoriev, H. S. (2018). Mekhanizm derzhavnogo rehulivuvannia finansovo-ekonomichnykh protsesiv. [Mechanism of state regulation of financial and economic processes]. *Efektivna ekonomika*. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/11.pdf [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do postanovy Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 27 liutoho 2022 roku № 25 ta vykonannia okremykh vymoh zakonodavstva z pytan finansovoho monitorynhu u zviazku z uvedenniam voiennoho stanu» (2022, March 11). [On making changes to the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 27, 2022 No. 25 and implementing certain requirements of the legislation on financial monitoring in connection with the introduction of martial law"]. *Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy №47*. Retrieved from: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_11032022_47 [in Ukrainian].
4. Ukraina vypuskaie viiskovi oblihatsii vid 28 liutoho 2022 roku. [Ukraine issues military bonds from February 28, 2022]. *Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-ukrayina-vipuskaye-vijskovi-obligaciyi> [in Ukrainian].
5. Rishennia Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku №162 (2022, March 13). [Decision of the National Securities and Stock Market Commission No. 162]. Retrieved from: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/rishennia_162_19_zastava_ovhz_ta_obslohovuvannia_akyviv_isi_13_03.pdf [in Ukrainian].
6. Nezvazhaiuchy na viiskovyi stan, z pochatku liutoho 2022 roku do derzhbiudzhetu nadiishlo 97,4 mlrd hrn abo 123,7%. [Despite the state of war, from the beginning of February 2022, the state budget received 97.4 billion UAH or 123.7%]. *Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady*. Retrieved from: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_nezvazhaiuchi_na_viiskovii_stan_z_pochatku_liutogo_2022_roku_do_derzhbiu_dzhetu_nadiishlo_974_mlrd_grn_abo_1237-3333 [in Ukrainian].
7. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu. (2022, March 15). [On the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law]. *Zakon Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2022

УДК 354.32:377

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-12-222-225

Чиж Богдан Ігорович,
аспірант кафедри теорії та історії права
Юридичного інституту ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
e-mail: chibosan83@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1688-4210>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У даній науковій статті досліджено міжнародний досвід публічного адміністрування професійної освіти. Україна, орієнтуючись на міжнародний досвід прагне удосконалити стан професійно-технічної освіти. Для цього приймає активну участь у співпраці з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями в рамках спільних проектів розвитку професійно-технічної освіти.

У рамках проведення консультацій з соціальними партнерами та іншими стейкхолдерами багато європейських країн створили економічні та соціальні ради, ради з питань професійної і технічної освіти, а також ради із зайнятості. У деяких країнах також є виробничі або навчальні ради на регіональному або місцевому рівнях.

Відзначено, що при вивченні міжнародного досвіду публічного адміністрування професійної освіти слід відзначити, що країни Європейського Союзу єдині в своєму векторі на здійснення професійної освіти на засадах болонського процесу, з дотриманням принципів Копенгагенської конвенції. Уряди США, країн Європейського Союзу, Канада віддають перевагу дуальній формі професійного навчання та професійної перепідготовки.

В Німеччині, Франції, Великобританії, Італії, Нідерландах, Данії перевага надається дуальній формі навчання. Викладачі професійного навчання в даних країнах поділені на дві категорії: викладачі основних предметів та викладачі спеціальних предметів. При визначенні професійної кваліфікації викладача перевага надається не наявності наукового ступеня та публікаціям, а професійному досвіду та рівню фахової кваліфікації. Окрім цього, педагогічні працівники повинні постійно підвищувати рівень своїх професійних знань, умінь та навичок на виробництві. Також варто акцентувати увагу на густоті професійно-технічних навчальних закладах та спеціалізації підготовки фахівців залежно від особливостей адміністративно-територіального поділу (землі, воєводства, муніципалітети).

У Франції управління професійно-технічними навчальними закладами відбувається за принципом децентралізації. У Данії функціонують так звані «виробничі школи», де здобувачі професійної освіти мають можливість вже будучи фахівцем отримати вибіркові додаткові професійні знання, вміння та навички за обраним переліком.

Цікавим є досвід Нідерландів, де діє Центральний реєстр професійних курсів.

Ключові слова: професійна освіта, дуальна професійна освіта, фахівець, публічна адміністрація, децентралізована модель управління професійною освітою.

Chizh B. THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF PUBLIC ADMINISTRATION OF VOCATIONAL EDUCATION

This scientific article examines the international experience of public administration of professional education. Ukraine, focusing on international experience, strives to improve the state of vocational and technical education. To this end, it actively participates in cooperation with international governmental and non-governmental organizations within the framework of joint projects for the development of professional and technical education.

As part of consultations with social partners and other stakeholders, many European countries have created economic and social councils, vocational and technical education councils, and employment councils. Some countries also have industrial or training councils at regional or local levels.

It is noted that when studying the international experience of public administration of professional education, it should be noted that the countries of the European Union are united in their vector for the implementation of professional education based on the principles of the Bologna process, in compliance with the principles of the Copenhagen Convention. The governments of the USA, the countries of the European Union, and Canada prefer a dual form of professional training and professional retraining.

In Germany, France, Great Britain, Italy, the Netherlands, Denmark, preference is given to the dual form of education. Vocational training teachers in these countries are divided into two categories: teachers of basic subjects and teachers of special subjects. When determining the professional qualifications of a teacher, preference is given not to the presence of a scientific degree and publications, but to professional experience and the level of professional qualifications. In addition, teaching staff must constantly improve the level of their professional knowledge, abilities and skills at work. It is also worth emphasizing the density of vocational and technical educational institutions and the specialization of specialist training depending on the features of the administrative-territorial division (land, province, municipality).

In France, the management of vocational and technical educational institutions is based on the principle of decentralization. In Denmark, there are so-called "production schools", where vocational education students have the opportunity to obtain selective additional professional knowledge, skills and abilities according to the selected list, even as a specialist.

The experience of the Netherlands, where the Central Register of Professional Courses operates, is interesting.

Key words: professional education, dual professional education, specialist, public administration, decentralized model of management of professional education.

Постановка проблеми. Сьогодні людство постало перед фактом, що трансформація знань, у тому числі і фахових, проходить швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Як зазначає Х. Беднарчик, вивчення зарубіжного досвіду і особливостей сучасного етапу розвитку країни сприяє визначенню основних вимог до трансформації системи неперервної багаторівневої професійної освіти, суть їх зводиться до такого: підготовки конкурентоспроможного на внутрішньому і міжнародному ринку праці і професійно мобільного робітника, техніка, інженера; орієнтації на вимоги світової економічної системи і прогнози розвитку науки і техніки; розширення обсягу міжгалузевої, міжпрофесійної підготовки та за інтегрованими професіями; зміни професійно-кваліфікаційної структури робітників, збільшення потреб у професіях сфери обслуговування з високим рівнем освіти; ліквідації обмежень для виявлення потенційних професійних можливостей особистостей у соціальній і економічній сферах, а також у виборі освітньої системи; посилення соціального захисту особистості та населення шляхом підвищення його компетентності; формування інформаційної (комп'ютерної) грамотності, додаткових знань, умінь і навичок в умовах розширення професійного профілю; підвищення рівня загальної і професійної культури, формування нових ціннісних орієнтирів; формування мотивації до праці, чіткого визначення життєвої мети; набуття знань, умінь і навичок підприємницької діяльності і успішної життєдіяльності [1, с. 46–47].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання управління розвитком професійно-технічної освіти та перспективи її розвитку були предметом дослідження Л.М. Грень, В.А. Григор'єва, О.І. Данилова, З.В. Доля, В.В. Супрун, В. О. Радкевича, В.О. Бородієнко, С.Г. Кравця та ін.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду управління освітою на місцевому рівні та виокремлення основних підходів, які можна імплементувати в Україні

Виклад основного матеріалу. В умовах розвитку економіки і підвищення ролі новітніх технологій у виробництві неперервна освіта є необхідною умовою та основним засобом перетворення людського потенціалу на якісний людський капітал і забезпечує постійне оновлення та поповнення знань і вмінь, а глобальні соціокультурні процеси є одним із чинників, які впливають на трансформацію систем підготовки фахівців і зумовлюють необхідність переходу країн до активного впровадження концепції неперервної професійної освіти. Навчання протягом життя у рамках Європейської стратегії зайнятості визначається як всебічна навчальна діяльність, що здійснюється на постійній основі з метою поглиблення знань, навичок і професійної компетенції [2, с.441].

Таким чином, використання Україною міжнародного досвіду у сфері професійно-технічної освіти сприятиме забезпеченню якісно нового рівня системи підготовки робітників, співпраці з громадськістю, роботодавцями, розширить діапазон запровадження нових форм, нових методик, інновацій у навчально-виробничому процесі [3, с. 35].

Україна, орієнтуючись на міжнародний досвід прагне удосконалити стан професійно-технічної освіти. Для цього приймає активну участь у співпраці з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями в рамках спільних проєктів розвитку професійно-технічної освіти.

В Україні з метою підвищення ефективності та продуктивності системи професійної освіти дорослого населення за фінансової підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку було впроваджено проєкт «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні». Головним завданням проєкту було визначено «вдосконалення управління та покращення можливостей щодо професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, а також налагодження взаємовигідних зв'язків між зацікавленими колами всередині громад та професійно-технічними навчальними закладами». У межах проєкту було вивчено досвід канадської системи професійної освіти, яка, на відміну від української, є децентралізованою [4, с. 45; 5, с.90-91].

Втім, основним недоліком реалізації даного проєкту було відсутність відповідної технічної бази для професійного навчання: в них були відсутні машини і устаткування, практичні посібники, не кажучи вже про основні інструменти і прилади.

Ще одним прикладом міжнародної співпраці в межах реалізації міжнародного співробітництва став проєкт між Фінляндією та Україною. В рамках даного проєкту було створено «відкрите освітнє кафе». Організаторами проєкту є Міністерство освіти і науки України спільно з Національним агентством Фінляндії з питань освіти (EDUFI) [6].

Понад 2 тис. учнів закладів професійної освіти з Фінляндії та України взяли участь у заходах «Відкритого освітнього кафе». Учасники обмінювались досвідом та дізнавались особливості навчання в різних національних культурах. Для учнів провели 5 ключових заходів, де вони обговорили питання розвитку особистості, набуття фахових навичок, командної взаємодії. Окремою темою дискусії стали цінності сталого розвитку в житті людини та освіти. Завдяки фасилітатору учні могли поділитися своїми міркуваннями та досвідом, проявити творчі здібності під час групової роботи, а також поговорити про схожості та відмінності в освіті України та Фінляндії [6].

Реалізуючи державну програму із запровадження елементів дуального навчання робітничим професіям, Дніпропетровщина є учасником глобального проєкту «Розвиток соціального діалогу в Дніпропетровському регіоні», який започатковано співпрацею Федерації організацій роботодавців Дніпропетровщини з німецькою організацією роботодавців «NORDMETALL». Цей проєкт є діючим на

протязі 5 років. На етапі його реалізації в травні 2019 році проведено Міжнародний Форум «Соціальне партнерство у професійній освіті». Завершенням роботи форуму було підписання «Резолюції щодо співпраці у сфері впровадження елементів дуальної системи професійного навчання в Дніпропетровській області». Підписантами були роботодавці, профспілки та партнери з Німеччини.

В сфері міжнародного співробітництва розвитку професійної освіти Україна має декілька проєктів з США. Одним з таких проєктів є спільна підготовка фахівців екологічного агровиробництва.

У Вінницькому вищому професійному училищі сфери послуг впроваджується комплекс заходів щодо підвищення якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Досліджуючи міжнародний досвід публічного адміністрування професійної освіти слід відзначити, що країни Європейського Союзу єдині в своєму векторі на здійснення професійної освіти на засадах болонського процесу, з дотриманням принципів Копенгагенської конвенції. Уряди США, країн Європейського Союзу віддають перевагу дуальній формі професійного навчання та професійної перепідготовки. Таким чином, визначимо основи публічного адміністрування професійного навчання закордоном та для удосконалення даного виду адміністрування внесемо пропозиції щодо імплементації окремих напрямків.

Відмінною рисою професійної освіти **Німеччини** є дуальна система навчання. Вона передбачає здійснення теоретичної підготовки здобувачів освіти в професійних школах, а набуття практичних навичок – безпосередньо на підприємстві. В рамках дуальної системи навчання в професійній школі та на підприємстві за професійне навчання молоді відповідають дві категорії педагогічних працівників – викладачі професійних шкіл і майстри виробничого навчання на підприємствах. В цілому ці дві групи осіб поділяються, щонайменше, на чотири підгрупи – залежно від тієї ролі, яку вони виконують у процесі професійного навчання. Особливості професійної освіти Німеччини обумовлюють підходи до освіти педагогічних кадрів, де основний навчальний час припадає на дисципліни, які пов'язані з виробництвом, та до професійного розвитку педагогів, який не зводиться до педагогічного компоненту, а має виробничу спрямованість. Необхідність постійного підвищення кваліфікації викладачів і майстрів в/н в Німеччині закріплено законодавчо.

В Німеччині підприємець фінансує витрати на навчання на робочому місці та виплачує заробітну плату згідно з колективним договором. Заробітна плата зростає з кожним роком навчання і становить у середньому третину заробітної плати кваліфікованого робітника. Навчання в Berufsschule фінансується державними коштами федеральної землі або місцевого уряду.

Професійне навчання закінчується атестацією у формі іспиту. Випускний іспит студент складає перед комісією, що складається з представників роботодавця, працівників та викладачів. Іспит складається з практичної (усної) та теоретичної (письмової) частини. Здача іспиту дає право негайно працювати за фахом. Студент отримує відповідний сертифікат із професійною назвою, а професійно-технічне училище також видає диплом, що дає йому право на подальше професійне навчання.

Прикладом жорстко регульованої системи професійного навчання є система професійного навчання **Франції**. Головною тенденцією розвитку освіти взагалі і, в тому числі, професійної освіти у Франції можна вважати децентралізацію управління навчальними закладами. Її результатом стало значне обмеження функцій центру, а також чітке визначення базових цілей загального та професійного виховання та спрямованих його розвитку. Крім того, за рахунок скорочення функцій центральних органів управління розширилася повна кількість території.

Адміністраціям регіонів і муніципалітетам були передані права на діяльність у сфері організації різних видів підготовки, організації та проведення атестації педагогічного складу та ін.

Управління професійним освітою в **Данії** ґрунтується на поєднанні дуальності та державності. Данія – країна майже загальної грамотності. Проте основні управлінські повноваження та функції у системі освіти Данії перебувають у віданні державних органів управління. Загальні принципи освіти також встановлюються державою. Здебільше середні та вищі навчальні заклади є державними. Вони підвідомчі Міністерству освіти чи Міністерству культури. У Данії виділяються три типи післяшкільної освіти: 1. Програма HF (Tertiary Exam Preparation Program) охоплює учнів віком 17-19 років. 2-річна програма, критерій вступу – 10 років навчання та підсумковий іспит з англійської мови. Датська мова та два спеціальні предмети, завершення курсу протягом визначеного часу, заява попередньої школи про здатність учня продовжувати навчання. Завершується іспитом, що дає право на вступ до вищої освіти; 2. Програма ННХ (комерційна програма) 3 роки навчання для підлітків 16-19 років, що веде до отримання загального та комерційного ступеня, що дає право на вступ до вищої освіти. Предмети, безпосередньо пов'язані з навчанням у сфері бізнесу, адміністрування та менеджменту, а також обов'язкові предмети: англійська мова Датська мова, іноземні мови, бухгалтерський облік, фінанси, комерційне право, обробка даних, математика, економіка; 3. Програма НТХ (технічна програма) 3 роки навчання у віці 16-19 років, програма, схожа на середню школу, з технічним профілем забезпечує професійну кваліфікацію та вступ до вищої освіти. Обов'язкові предмети: англійська мова датська, мова іноземні, технології та науки про життя, крім теоретичної програми, програма також включає промислові семінари та лабораторні практики. Приблизно 2/3 програми становлять обов'язкові предмети, а решта 1/3 — предмети за вибором [7].

Висновки. На нашу думку, підготовка фахівців професійної освіти повинна складати 100% з

обов'язкових предметів: по-перше, далеко не кожний здобувач професійної освіти може правильно оцінити перелік тих професійних знань, умінь та навичок, які повинен мати фахівець по закінченню навчання; по-друге, цикл навчальних дисциплін повинен поділятися на теоретичні та спеціальні (залежно від специфіки обраної спеціалізації). Підбір даних дисциплін можуть зробити лише викладач, практичні спеціалісти та потенційні роботодавці.

Програми спрямовані на підготовку кадрів для приватних компаній. Соціальні партнери мають вплив на цілі навчання та зміст цих програм. В системі управління закладами професійної освіти Франції діє Рада професійно-технічної освіти є дорадчим органом при міністрів освіти, створеним для цієї мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Беднарчик Х. Модульная система непрерывного профессионального образования / Хенрик Беднарчик. СПб, 1999. 260 с.
2. Каплун А. Реформування системи професійної освіти в Україні і Польщі. С.440-444. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8261/2_Tom_Forum.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=440
3. Грень Л.М. Державне регулювання якості професійно-технічної освіти: аналіз стану розвитку проблематики. *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика*: матеріали міжн. наук.-практ. Інтернет-конференції, м. Харків, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2018. 278 с.
4. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір: досвід академічної мобільності між Україною та Європейським Союзом: [метод. посіб.]. К.: Ін-т електродинаміки НАН України, 2016. 78 с.
5. Грень Л.М., Лола Н.М. Державне управління системою професійно-технічної освіти України: використання міжнародного досвіду. *Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави* : матеріали міжн. наук.-практ. конф.. Дніпро : НО «Перспектива». 2019. С. 89–92. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/57620/1/Hren_Derzhavne_upravlinnia_2019.pdf
6. Понад 2 тис. учнів із Фінляндії та України взяли участь у «відкритому освітньому кафе». URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/ponad-2-tis-uchniv-iz-finlyandiyi-ta-ukrayini-vzyali-uchast-u-vidkritomu-osvitnomu-kafe>
7. Kształcenie zawodowe w wybranych krajach Europy Opracowanie Beata Płatos. Maj 2008. 15 p. http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/ksztalcenie_zawodowe.pdf

REFERENCES:

1. Bednarchik, H. (1999). Modulnaya sistema nepreryivnogo professionalnogo obrazovaniya. [Modular system of continuing professional education]. 260. [in Russian].
2. Kaplun, A. (2015). Reformuvannya systemy profesiinoi osvity v Ukraini Polshchi. [Reforming the professional education system in Ukraine and Poland]. 440-444. Retrieved from: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8261/2_Tom_Forum.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=440 [in Ukrainian].
3. Hren, L.M. (2018). Derzhavne rehuliuвання yakosti profesiino-tekhnichnoi osvity: analiz stanu rozvytku problematyky. [State regulation of the quality of professional and technical education: analysis of the state of development of the problem]. *Derzhavne upravlinnia u sferi tsyvilnoho zakhystu: nauka, osvita, praktyka: materialy mizhn. nauk.-prakt. Internet-konferentsii, m. Kharkiv, 19–20 kvitnia 2018 r.* Kh.: Vyd-vo NUTsZU. 278. [in Ukrainian].
4. Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v Yevropeyskyi osvitnii prostir: dosvid akademichnoi mobilnosti mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskym Soiuzom (2016). [Integration of higher education of Ukraine into the European educational space: the experience of academic mobility between Ukraine and the European Union]. [metod. posib.]. K.: In-t elektrodynamiky NAN Ukrainy, 78. [in Ukrainian].
5. Hren, L.M., Lola, N.M. (2019). Derzhavne upravlinnia systemoiu profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy: vykorystannia mizhnarodnoho dosvidu. [State management of the vocational and technical education system of Ukraine: use of international experience]. *Metody ta formy upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom derzhavy* : materialy mizhn. nauk.-prakt. конф.. Dnipro : NO «Perspektyva». 2019. 89–92. Retrieved from: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/57620/1/Hren_Derzhavne_upravlinnia_2019.pdf [in Ukrainian].
6. Ponad 2 tys. uchniv iz Finliandii ta Ukrainy vzialy uchast u «vidkrytomu osvitnomu kafe. [More than 2,000 students from Finland and Ukraine took part in the "open educational cafe] Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/ponad-2-tis-uchniv-iz-finlyandiyi-ta-ukrayini-vzyali-uchast-u-vidkritomu-osvitnomu-kafe> [in Ukrainian].
7. Beata Płatos (2008). Kształcenie zawodowe w wybranych krajach Europy. [Vocational training in selected European countries]. 15. Retrieved from http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/ksztalcenie_zawodowe.pdf [in Polish].

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2022